

Multifunctionele opleidingstrajecten: het probleem van de zeilkano

Sinds 2006 wordt in het HBO proefgedraaid met tweejarige opleidingen, opleidend tot de Associate Degree (AD).¹ Dit kort-HBO is bedoeld als een multifunctioneel opleidingstraject: het dient niet alleen als eindopleiding maar ook als fundament voor een tweejarige vervolgstudie die uitmondt in het bachelordiploma.

Halverwege dit proefproject is door het SEO een interimrapportage uitgebracht.² Onlangs heeft de HBO-raad naar aanleiding daarvan een brief aan het ministerie gestuurd.³ De multifunctionele opzet van het kort-HBO is volgens de Raad niet realistisch: het is onmogelijk studenten in twee jaar op de arbeidsmarkt voor te bereiden en hen tegelijkertijd te bewerkstuigen voor het derde cursusjaar van het lang-HBO. In zijn multifunctionele pretentie is het kort-HBO vergelijkbaar met een zeilkano: noch voor zeilen noch voor kanoën geschikt.

Het probleem van de zeilkano manifesteert zich overal in ons onderwijsbestel. We willen leerlingen en studenten enerzijds zo hoog mogelijk opleiden en hun optimale gelegenheid geven opleidingen te stapelen. Maar anderzijds willen werkgevers hun eigen opleidingsbudget zo laag mogelijk houden. Ze zoeken sollicitanten met pasklare competenties, die direct inzetbaar zijn in het arbeidsproces. Ze zijn bereid goedkope stagiairs in de gelegenheid te stellen arbeidservaring op te doen, maar eigenlijk willen ze hen pas na een beroepsgerichte (en liefst functiegerichte) eindopleiding als werknemer verwelkomen. Het onderwijsbestel past zich gedwee aan de wensen van de werkgevers aan: er worden telkens weer zeilkano's geconstrueerd, in de vorm van eindopleidingen die tevens als basis voor vervolgoopleidingen moeten fungeren.

In de leerweg VMBO→MBO→HBO (ook wel de Beroepskolom genoemd) is de multifunctionaliteit een levensgroot probleem. De commissie Boekhout kwam in 2002 met de Doorstroomagenda Beroeps- onderwijs om die leerweg te stroomlijnen.⁴ Bijvoorbeeld van kort-MBO naar lang-MBO en van MBO naar HBO. Maar in de AVO-kolom (HAVO→HBO→WO en VWO→W.O.) treden soortgelijke problemen op. Men denke aan de aansluitingsproblemen van gediplomeerden uit het HBO die naar een W.O.-master willen doorstromen.⁵ En men denke aan de recente initiatieven om studenten met een universitair bachelordiploma, mits voorzien van een Educatieve Minor, lesbevoegdheid als tweedegraadsleraar toe te kennen.⁶

Oplissing A: de 'theoretische' schakelklas na een beroepsgerichte eindopleiding

Een beroepsgerichte eindopleiding behoort in theorie toegang te geven tot een vervolgopleiding hoger op in de onderwijskolom, maar in de praktijk werkt het niet zo. De vervolgoopleidingen eisen een schakeljaar voor 'deficiënte instromers'. Als we niet oppassen gaat het die kant op:

- gediplomeerden uit het HBO moeten een schakeljaar volgen voordat ze tot de universitaire masteropleiding worden toegelaten;
- evenzo moeten gediplomeerden van de functiegerichte variant van de universitaire bacheloropleiding (zoals de Educatieve Minor) een schakeljaar volgen voordat ze tot de universitaire masteropleiding worden toegelaten;
- gediplomeerden uit het kort-HBO moeten een schakeljaar volgen voordat ze tot het derde cursusjaar van het HBO worden toegelaten;
- gediplomeerden uit het MBO moeten een schakeljaar volgen voordat ze tot de bacheloropleiding van het HBO worden toegelaten;
- gediplomeerden uit het kort-MBO moeten een schakeljaar volgen voordat ze tot het derde cursusjaar van het lang-MBO worden toegelaten.

Oplissing B: academisering van de beroepsgerichte eindopleiding

Al die schakeljaren kosten natuurlijk bakken vol tijd en geld, zowel voor de overheid als voor de individuele student. Vanuit de financierende overheid is dan ook een tegenbeweging in gang gezet: de diploma-eisen van het lang-MBO (en van het toeleverende VMBO) worden verhoogd, zodat de gediplomeerden met betere theoretische bagage naar een vervolgopleiding in het HBO kunnen doorstromen. In het Voorbereidend Beroeps onderwijs was de academisering al eerder ingezet met de introductie van de Basisvorming. Ook de diploma-eisen in het AVO (HAVO en VWO) worden steeds strenger: profielwerkstuk, verhoogde exameneisen voor Nederlands, Engels en Wiskunde. Een nadelig effect is echter dat er meer leerlingen en studenten uitvallen of naar een lager opleidingstype verwezen worden.

Oplossing C: de ingedaalde schakelklas binnen de beroepsgerichte eindopleiding

Maar er wordt ook een andere optie overwogen: kunnen we de 'theoretische' schakelklas (zie oplossing A) niet laten *indalen* in de beroepsgerichte eindopleiding? Men denkt dan aan:

- een op het lang-HBO gerichte opleidingsvariant binnen het lang-MBO (en binnen het kort-HBO?); en
- een W.O.-gerichte opleidingsvariant binnen de vierjarige HBO-opleiding.

En mocht de universitaire bacheloropleiding zich ontwikkelen tot een stelsel van beroeps- of zelfs functiegerichte eindopleidingen op W.O-niveau (waaronder de Educatieve Minor), dan wordt er uiteraard ook ruimte gereserveerd voor:

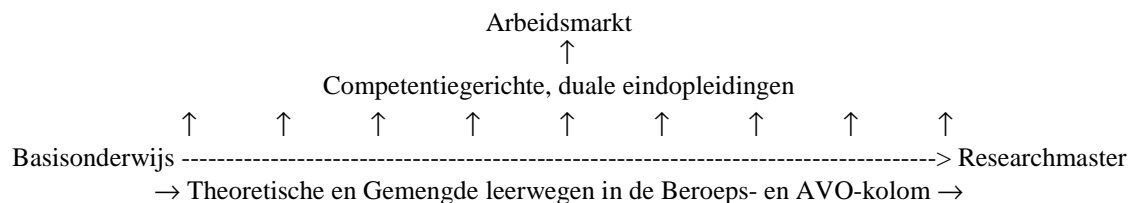
- een Master-gerichte opleidingsvariant binnen de universitaire bacheloropleiding.

Een ouder voorbeeld van indaling is de 'Gemengde Leerweg' in het VMBO: een ingedaalde schakelklas tussen VBO en lang-MBO. Van recenter datum is de inrichting van een HAVO-gerichte opleidingsvariant binnen de MAVO.

Oplossing D: een duale eindopleiding na 'theoretische' of 'gemengde' leertrajecten

Maar als we ons onderwijsbestel eens zouden kantelen (geen verticale kolom maar een horizontale balk)? We schaffen de voltijdse beroepsgerichte eindopleidingen af, evenals de langdurige stages. We kiezen als hoofdstroom een 'theoretische' (c.q. 'gemengde') leerweg die loopt van het basisonderwijs tot aan de Researchmaster. Geen enkel traject van de hoofdstroom levert een arbeidsmarktqualificatie op. Maar na elk traject van deze hoofdstroom kan men afzwaaien naar een duale, competentiegerichte eindopleiding. Dat is een traject waarin aankomende werknemers, in nauwe samenhang met hun baan, een beroeps- en functiegerichte opleiding volgen. Een bestaand voorbeeld is de 'beroepsbegeleidende leerweg' in het kort-MBO. We krijgen dan:

- drie doorlopende ('theoretische' of 'gemengde') leerwegen: (I) zesjarig VWO→driejarig W.O.→ Masteropleiding; (II) vijfjarig HAVO→vierjarig HBO→Masteropleiding; (III) vierjarig VMBO→ driejarig MBO→ driejarig HBO→Masteropleiding;
- de drie leerwegen verschillen van elkaar op vier dimensies: van hoger (I) naar lager leertempo (III), van abstracter (I) naar concreter (III), van meer zelfsturing (I) naar meer voorgestructureerde leerprocessen (III) en van minder (I) naar meer beroepenoriëntatie (III). Elke leerweg heeft afzwaaimomenten naar competentiegerichte, duale eindopleidingen:
- na Basisonderwijs of onderbouw VMBO: afzwaaimomenten naar het duaal Praktijkonderwijs;
- na twee tot vier jaar VMBO: afzwaaimomenten naar duale Vakcolleges;
- na één tot drie jaar MBO: afzwaaimomenten naar duale functiegerichte opleidingen op MBO- of HBO-niveau;
- na één tot drie jaar HBO: afzwaaimomenten naar duale beroepsgerichte opleidingen op HBO-niveau;
- na drie jaar W.O.: een afzwaaimoment naar duale beroepsgerichte opleidingen op HBO- of W.O.-niveau;
- na vier jaar W.O.: een afzwaaimoment naar duale beroepsgerichte opleidingen op W.O.-niveau.

Hoe past het kort-HBO (Associate Degree) in dit schema? Ik ben geneigd de HBO-raad gelijk te geven. Het kort-HBO hoort niet thuis in de hoofdstroom: het is een één- á tweejarige duale eindopleiding, bestemd voor studenten die een driejarige basisopleiding in het lang-MBO of een één- à tweejarige basisopleiding in het HBO achter de rug hebben.

En waar in het schema moeten we de Educatieve Minor van de universitaire bacheloropleiding situeren? Nergens, dat is een onbruikbare zeilkano! In plaats van de Educatieve Minor moeten universitaire studenten gewoon hun 'theoretische' Bacheloropleiding afmaken, waarna ze kunnen kiezen: hetzij doorstromen naar de 'theoretische' Masteropleiding dan wel afzwaaien naar de duale eindopleiding tot *tweede-graads* leraar. En als ze doorstromen naar de Masteropleiding, kunnen ze na het voltooien daarvan afzwaaien naar de duale eindopleiding tot *eerste-graads* leraar.

Lezer, vreest niet, het bovenstaande is niet bedoeld als een uitgekristalliseerd voorstel, maar als een probleemstellend verhaal. De directe aanleiding wordt gevormd door de brief van de HBO-raad over de onhaalbaarheid van het multifunctionele kort-HBO en door de plannen rond de multifunctionele opzet van de universitaire bacheloropleiding (Educatieve Minor). In beide gevallen gaat het om de vraag: hoe vermijden we dat leerlingen en studenten met een onbruikbare zeilkano worden opgescheept?

Deze vraag is in de volgende richting uitgewerkt. Hoe vinden we een evenwicht tussen enerzijds de *kortetermijnbelangen* van werkgevers en studenten en anderzijds de *langetermijnbelangen* van vervolgoopleidingen, van studenten en van de samenleving als geheel? Hoe kunnen we enerzijds bewerkstelligen dat leerlingen en studenten sneller voor de arbeidsmarkt beschikbaar komen, maar anderzijds voorkomen dat laatbloeiers en stapelaars tot een ondoelmatige, ellenlange school- en studieloopbaan veroordeeld worden? Ik bepleit dan oplossing D:

- creëer 'theoretische' of 'gemengde' opleidingstrajecten die goed stapelbaar zijn en ontmoedig het stapelen van beroepsgerichte eindopleidingen;
- zadel beroepsgerichte eindopleidingen niet met de multifunctionele pretentie op dat ze tevens een adequate voorbereiding op vervolgoopleidingen bieden;
- maak beroepsgerichte eindopleidingen competentiegericht en duaal (beroepsbegeleidend).

Wes Holleman

weblog onderwijs 27-4-2009

<http://www.onderwijsethiek.nl>

¹ <http://www.keuzegids.org/p988>

² http://www.seo.nl/nl/publicaties/rapporten/2008/2008_79.html,
<http://www.seo.nl/binaries/publicaties/rapporten/2008/2008-79.pdf>

³ <http://www.hbo-raad.nl/onderwijs/448> (brief d.d. 27/3/2009)

⁴ <http://www.minocw.nl/documenten/BinnenBuiten.pdf>

⁵ Zie <http://www.trajectum.hu.nl/?q=achtergrond/8943> in de 'Masterspecial' van *Trajectum* (20/4/2009).

⁶ <http://www.minocw/documenten/111137.pdf> (kamerbrief d.d. 20/3/2009);
<http://www.aob.nl/i.aspx?p=nws&a=7478>;

<http://www.aob.nl/kixtart/nm/articlefiles/7478-Briefaobeducatieveminor.doc> (brief d.d. 16/4/2009).